

Anne Kimliğine Kuramsal Bir Bakış (2000-2020)

A Theoretical Perspective on Maternal Identity (2000-2020)

Özlem KALE*

Öz

Bu çalışmada, 2000-2020 yılları arasında yazılmış anne başlıklı eserler belirlenerek temalarına göre sınıflandırılmıştır. Aralarından, temsil değeri olan on yedi eser tabakalı örnekleme belirlenerek psikanalizm ve logoterapi metotlarıyla incelenmiştir. Başkahraman konumundaki anne karakterleri, bahsi geçen metotlarla tahlil edilerek değerlendirilmiştir. İncelenen eserlerin çoğunda, annelik ile bireysel gelişimin bir arada olamayacağı izlenimi yaratılmıştır. Az sayıda eser, kariyer sahibi olmalarına karşın iş hayatına atılmayarak ev hanımı olmayı seçen kadınları eleştirir. Bu kategorideki eserlerde, kadına “eş ve anne”lik misyonlarından önce “insan” muamelesi yapılması gerektiği vurgulanır. Edebiyatın, kamuoyunu aydınlatma ve yönlendirme hususundaki etkisinin büyüklüğü göz önüne alınırsa kadına, sağlıklı şekilde bakılabilmesi için daha fazla eserde bu vurgunun yapılması gerektiği açıktır. Kadın, doğurganlık özelliği itibarıyla neslin devamını sağlayacak yetiye sahip olsa da annelik, genetikten ziyade sosyal bir yapılanmadır. Toplumlarda kıymetli bir yeri olan anneliğin, ideal koşullarda yaşanması önemlidir. Çalışmamız, kitle iletişim araçları ve edebiyatla da bu idealin öneminin vurgulanması konusunda ufuk açıcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Kadın, Anne, Roman, Hikâye.

Abstract

It has been determined twenty seven stories and novels titled with 'mother' in Turkish literature between 2000 and 2020. These works are thematically classified and those selected by stratified sampling were analysed with psychoanalysis or logotherapy method. Some specific outcomes are achieved with psychoanalysis of the mother characters in these works. In the majority of the works, it is represented as if motherhood and individual existence can not be all together. In small number of the stories, the women are criticized for not participating in social life and being housewives despite being educated. In the works highlighting the harms of gender discrimination, it is underlined that women should be first treated as "person" instead of "spouse and mother". Given the big effect of literature on public opinion, it is obvious that this should be emphasized in more works in order to make the right woman perspective become widespread. The woman has the ability to provide the continuation of the generation by nature. However, motherhood is not a genetic specification of woman but a social structure. The societies are adopted with the rule of the child needing a mother for living. As the economical production values the child, the motherhood is valued in the society and the ideal motherhood is shaped in these conditions. Our work will be eye-opening in terms of emphasizing the importance of this ideal by mass communication and literature too.

Keywords: Literature, Woman, Mother, Novel, Story.

Giriş

Canlıların, kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmaları öncelikle biyolojik üreme işlevleri nedeniyledir. Cinsiyet, sadece biyolojik bir olgu değil; toplum tarafından yüklenen roller vasıtasıyla aynı zamanda da öğrenilen bir şeydir. (Altındal, 1997, s. 7.)

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “cinsiyet, erkek ve kadın rolü” terimleri kullanılmaya başlanır. (Connel, 1998, s. 56.) Konuyla ilgili akademik çalışmalar yapan antropolog, sosyolog, psikolog ve toplumbilimciler cinsiyet rolleriyle ilgili çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. “İnsanların genetik kodlarla doğdukları, kültürden etkilenecek rollerini oluşturdukları, rollerin cinsel iş bölümüne bağlı olduğu” bu görüşlerden bazılarıdır. (Ecevit, 2011, s. 27-36.) Aynı toplumda yaşayan kadın ve erkeğin kültürel farklılıklarını ifade eden toplumsal cinsiyet kavramı, yirminci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, cinsiyetten kaynaklanan kültürel farklılıkların, edebî eserlere nasıl yansıtıldığının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Türk edebiyatında, geçmişten günümüze “anne” başlıklı ve temalı birçok hikâye, roman ve tiyatro eseri mevcuttur. Bu yazının kapsamına uygun şekilde çalışmamız 2000-2020 zaman

* Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü
ozlem.o.kale@gmail.com

aralığıyla sınırlandırılmıştır.¹ Çalışma, 2020 sonu itibarıyla tamamlanmış olduğundan 2021 yılı kapsama dahil edilmemiştir.

Çalışmamız için incelenen eserlerin, edebî değerlerinden ziyade psikolojik derinlikleri ön plana alındığı için eser değerlendirmelerinde psikanalitik çözümleme yöntemi uygun bulunmuştur. Bu metot, eserlerdeki kahramanlara uygulanacak; eserin yazarı, kendisi ve okuyucusu bu incelemeden muaf tutulacaktır. Annenin, kendisi ya da ailesinden kaynaklanan sorunlar ve bu sorunlar sebebiyle yaşadığı psikolojik rahatsızlıklar, psikanalitik feminizm çerçevesinde, “oedipus kompleksi, anne rahmine dönme” vb. olgulardan faydalanılarak incelenecektir. Budak (2000, s. 37-70.)

İnsanın bağlı olduğu fiziksel, psikolojik ve sosyal koşullar sekteye uğradığında doğal yaşam dengesi bozulur. Hayatı anlamlandırma çabası, bunlardan biri tarafından engellendiğinde, kişi bu durumu bireysel varoluşuna yönelik tehdit olarak algılayabilir ve öz benlik çatışmasına girebilir. Hayat amacını bulamayan veya yitiren insan ya her şeyden vazgeçer ya da durumu kabullenerek yaşama devam etmeyi seçer. İncelenen eserlerde, kendini çocuklarına adanarak hayatını anlamlandırmaya çalışan anneler, logoterapi metoduyla değerlendirilecektir. Yunanca logos (anlam) kelimesinden türetilen logoterapi, psikiyatrist Viktor Frankl tarafından kurulmuş bir okuldur. Frankl’ın anlam arayışına yönelik terapisi, Freud’un psikanalizi ve Adler’in bireysel psikolojisinden farklı olduğu için “üçüncü Viyana psikoloji okulu” olarak adlandırılmıştır. İntihar eğilimi olan hastalar üzerinde yaptığı çalışmalar

¹A) Kadın Sorunlarına Değinen Eserler:

Okuyamayan ve kız çocuğunu okutamayan annelerin ele alındığı eserler: Zehra Tırıl, Odalarda annem yok, “Hepsi bu” adlı hikâye. (Tırıl 2000: 11)

Aldatılan ve üzerine kuma getirilen annelerin ele alındığı eserler: Zehra Tırıl, Odalarda annem yok, “Tut ki biliyor” adlı hikâye. (Tırıl 2000: 23)

Eşi ve kayınvalidesi tarafından şiddete maruz bırakılan kadın/annelerin ele alındığı eserler: Necati Güngör, Benim annem güzel annem. (Güngör 2002)

Kadın haklarının işlendiği eserler: Rıza Yetim, Küçük anne. (Yetim 2009)

B) Annelerin Değerli Vasıflarını Öne Çıkaran Eserler:

Çocukları için kendi hayatını feda eden annelerin işlendiği eserler: Hüseyin Su, Ana üşümesi. (Su 2015)

Anne olabilmek için göze alınan fedakârlıkları anlatan eserler: Necati Güngör, Benim annem güzel annem. (Güngör 2002)

Anneliğin dinî açıdan değerlendirildiği eserler: Kemal Akat, Annemin çocukları. (Akat 2010)

C) Çocukların Gözünden Annelere Bakan Eserler:

Anne özlemini işleyen eserler: Uygur Şirin; Anne, tut elimi. (Şirin 2013)

Annenin kişiliğine duyulan hayranlığı ele alan eserler: Nur Orhan, Üzgünüm annem. (Orhan 2014)

Annenin kişiliğinin eleştirildiği eserler: Raif Cilasun, Bir annenin feryadı. (Cilasun 2010)

Terk edilen annelerin işlendiği eserler: Perihan Mağden, Biz kimden kaçıyorduk anne? (Mağden 2012)

Annelerini dinlemeyen çocukların pişmanlıklarını anlatan eserler: Halil Ertuğrul, Beni bir annem sevmiş. (Ertuğrul 2011)

Üvey annelik konusunun ele alındığı eserler: Ahmet Lütfi Kazancı, Üvey anne. (Kazancı 2011)

Kendilerini, annelerine adayan çocukları anlatan eserler: Rıza Yetim, Küçük anne. (Yetim 2009)

Çocukların, annelerinden beklentilerini anlatan eserler: İpek Ongun, Lütfen beni anla anne. (Ongun 2014)

D) Annelerin Çocuklarından Kaynaklanan Sorunları:

Çocuğunu savaşa gönderen annelerin ele alındığı eserler: Günseli Kaya, Bir annenin kaleminden Mamak Cezaevi’nden oğula mektuplar. (Kaya 2011)

Çocuk annelerin işlendiği eserler: Necati Güngör, Benim annem güzel annem. (Güngör 2002)

Engelli çocukları olan anneleri anlatan eserler: Süreyya Yamaner, Anne de bana. (Yamaner 2004)

E) Babalar Üzerinden Annelerin Değerlendirildiği Eserler:

Eşleri tarafından meslek sahibi yapılan fakat çocuklarının engeline takılan annelerin ele alındığı eserler: H. Rezan Gülseren, Annemin elleri büyüktü. (Gülseren 2011)

Baba ve annenin kıyaslandığı eserler: Hamdullah Köseoğlu, Seni özledim anne. (Köseoğlu 2014)

sonucunda Frankl, insanların her şeyden önce amacı ve anlamı olan bir hayat sürme arzusu ile motive olduklarını kaydetmiştir. Frankl (1997)

Bu çalışma için seçilen eserlerin incelemelerinde kullanılacak olan psikanalitik feminizm ve logoterapi metodları, eserlerdeki anlatıcı-kahramanlara ve onlardan etkilenen yan karakterlere uygulanarak, eserlerde anneye nasıl bakıldığı konusunda saptamalar yapılacaktır.

Eserlerdeki Anne Kimliğinin Değerlendirilmesi

İncelenen eserlerdeki anne karakterlerinin değerlendirilmesiyle ulaşılan tematik sınıflandırma neticesinde anneye bakış dört ana kategori üzerinden değerlendirilmiştir. Bunlar, çoktan aza doğru şöyle bir dağılım gösterir:

- A) Annelerin maruz kaldığı sorunlar: Okuyamayan ve kız çocuğunu okutamayan annelerin ele alındığı eserler; (Zehra Tırıl, Odalarda annem yok, “Hepsi bu”) aldatılan ve üzerine kuma getirilen annelerin ele alındığı eserler; (Zehra Tırıl, Odalarda annem yok, “Tut ki biliyor”) eşi ve kayınvalidesi tarafından şiddete maruz bırakılan kadın/annelerin ele alındığı eserler; (Necati Güngör, Benim annem güzel annem) kadın haklarının işlendiği eserler; (Rıza Yetim, Küçük anne) çocuğunu savaşa gönderen annelerin ele alındığı eserler; (Günseli Kaya, Bir annenin kaleminden Mamak Cezaevi'nden oğula mektuplar) çocuk annelerin işlendiği eserler; (Necati Güngör, Benim annem güzel annem) engelli çocukları olan anneleri anlatan eserler (Süreyya Yamaner, Anne de bana).
- B) Anneye atfedilen olumlu vasıflar: Çocukları için kendi hayatını feda eden annelerin işlendiği eserler; (Hüseyin Su, Ana üşümesi) anne olabilmek için göze alınan fedakârlıkları anlatan eserler; (Necati Güngör, Benim annem güzel annem “Seçilmiş anne öyküleri”) anneliğin dinî açıdan değerlendirildiği ve anneye kutsiyet atfedilen eserler; (Kemal Akat, Annemin çocukları) anne özlemine işleyen eserler; (Uygar Şirin, Anne, tut elimi) annenin kişiliğine duyulan hayranlığı ele alan eserler; (Nur Orhan, Üzgünüm annem) kendilerini annelerine adayan çocukları anlatan eserler (Rıza Yetim, Küçük anne).
- C) Annelerin ruh halleriyle ilgili tespitler: Üvey annelik konusunun ele alındığı eserler; (Ahmet Lütfi Kazancı, Üvey anne) çocukların, ebeveynlerinden beklentilerini anlatan eserler (İpek Ongun, Lütfen Beni anla anne).
- D) Anneye atfedilen olumsuz özellikler: Annenin kişiliğinin eleştirildiği eserler; (Raif Cilasun, Bir annenin feryadı) eşleri tarafından meslek sahibi yapılan fakat çocuklarının engeline takılan annelerin ele alındığı eserler (H. Rezan Gülseren, Annemin elleri büyüktü).

Bu kategorilerde yer alan eserlerde, genel olarak anne kimliğine hangi perspektiften bakıldığı konusuna açıklık getirmek faydalı olacaktır:

Annelerin maruz kaldığı sorunlar

(Zehra Tırıl, Odalarda annem yok, “Hepsi bu” ve “Tut ki biliyor”. Necati Güngör, Benim annem güzel annem. Rıza Yetim, Küçük anne. Günseli Kaya, Bir annenin kaleminden Mamak Cezaevi'nden oğula mektuplar. Süreyya Yamaner, Anne de bana.)

Bu kategoride incelenen eserlerin genelinde, maddi ve manevi şiddet gören annelerin sorunlarından bahsedilir. Maddi gücü olmayan ve aileleri tarafından desteklenmeyen kadınlar eşlerinden gördükleri şiddete rağmen evliliklerini sürdürme çabasındadırlar. Doğramacı (1992) Bu kadınların çoğu, aileleri tarafından okutulmadıkları için maddi özgürlükleri yoktur. Tek başlarına ayakta duramazlar ve eşlerine bağımlıdırlar. Kız olduğu için okutulmayan çocuk, cinsiyet farkından doğan bir eşitsizliğe maruz kalır ve bu durum, nevroza sebep olabilir. Freud, nevrozun sebebinin, “çatışan bilinçdışı güdüler” olarak açıklar. (Freud, 2010, s. 43.) Logoterapi kuramının yaratıcısı Victor E. Frankl ise “varoluşuna bir anlam ve sorumluluk duygusu

yükleyememeye” hâlinin nevroza yol açtığını savunur. (Frankl, 1992, s. 25.) Kişi, hayatının anlamını bulamadığında kendini gerçekleştiremez ve varoluşsal bir boşluğa düşer. Bunun neticesinde de kişi ruhen çöküntüye uğrayabilir. Kız çocuklarının okutulmaması sadece maddi özgürlüğü kazanamamak ve eşe maddeten bağımlı olmak gibi sonuçlar doğurmaz aynı zamanda kendini âtil hisseden kişi, psikolojik rahatsızlıklar da yaşayabilir. Koçer (1987) Bu temayı işleyen eserlerde verilmek istenen mesaj, kadınların okutulmaları ve meslek sahibi olmaları gerektiği yönündedir. Maddi olarak eşine bağımlı kadınların şiddete neden maruz kaldıkları konusuna dönülecek olursa evvela anti-sosyal ve paranoid kişilik bozukluklarının insanlarda şiddet meyli yarattığı belirtilmelidir. Şiddet gören kadınlar, şiddet uygulayıcılarına karşı koyabilecek güce sahip olmadıklarını düşünürler. Bazı kültürlerde erkeğin, eşine şiddet uygulaması yadırganmaz. Kadının da şiddeti normal bir davranış gibi algılaması, sosyal hayatta aile içi şiddetin doğal karşılanmasına sebep olur. Ecevit (2011) Eşinin şiddetine maruz kalan kadınların işlendiği eserlerde maddi özgürlükleri olmadığı için kocalarına bağımlı olan kadınlar, psikolojik sorunlar yaşamalarına karşın evliliklerini sürdürmek durumunda kalırlar.

Sorunlar kapsamındaki eserlerde, “terk edilen ve üstüne kuma getirilen anneler”den bahsedilir. Hayatın anlamını eş ve çocuklarına yükleyen bu kadınlar, eşleri tarafından terk edildiklerinde yaşama enerjilerini kaybederler. Eserlerde eleştirilen nokta, kadın kahramanların hayatlarının anlamını, bir başkasının varlığına yükleyerek onu kaybettiklerinde varoluşsal boşluğa düşmelerinden ziyade, eşlerinin onları aldatma ve/ya terk etme olgularıdır. Bir eşle yetinmeyerek poligamiye başvurmak psikolojik bir rahatsızlıktır; ancak tedavi edilmediği zaman fizyolojik hastalıklara da neden olabilir. Eşinin üzerine kuma getiren erkeklerin bu tutumları Freud tarafından “kendine güvensizlik” ile açıklanır. (Freud, 2010, s. 38.) Kadınlardan üstün olduklarını düşünen erkeklerin, kendilerinde birden fazla eşle birlikte olma hakkı gördükleri ve bu sayede kendilerine olan maddi-manevi güvensizlikleriyle yetersizlik hislerini bertaraf etmeye çalıştıkları söylenebilir. Bu konuyu işleyen eserlerde, kadınların kendilerine ait bir dünya kurarak özgüven sahibi olmaları gerektiğinden ziyade, kocaları kendilerini aldattığında yaşadıkları hayal kırıklığı ve öfke üzerinde durulmuştur. Aldatılan kadınların çoğu maddi sebeplerle olmasa da duygusal manada tek başlarına kalacak gücü kendilerinde bulamadıkları için evliliklerini sürdürürler. Oysa maddi-manevi kendi ayakları üzerinde durabilen kadınlar aldatılmayı kabul etmek zorunda kalmazlar.

Sorunlar kategorisinde, “çocuk yaşta anne olan kadınlar” konusu da işlenir. Hazır olmaksızın çocuk doğuran kadınlar psikolojik sorunlar yaşar ve mutsuz olurlar. Henüz kendileri çocuk oldukları için çocuklarıyla gerektiği gibi ilgilenemeyen anneler, suçluluk psikolojisine kapılarak intiharı düşünecek kadar uç noktalara savrulabilirler. Yine bu kategorideki birkaç eserde, “kadın oldukları için ikinci sınıf insan muamelesi gören” kadınlardan bahsedilir. Bu kadınlar hukukî haklarını kullanamaz, toplumsal hayata katılamaz ve eve mahkûm olurlar. Bu eserlerde cinsiyet ayrımcılığının zararları vurgulanmıştır.

Anneye atfedilen olumlu vasıflar

(Hüseyin Su, Ana üşümesi. Necati Güngör, Benim annem güzel annem “Seçilmiş anne öyküleri”. Kemal Akat, Annemin çocukları. Uygur Şirin, Anne, tut elimi. Nur Orhan, Üzgünüm annem. Rıza Yetim, Küçük anne.)

Bu kategoride incelenen eserlerin genelinde “anne şefkati”, olumlu özelliklerin başında gelir. Çocuk, annesinden gördüğü şefkat sayesinde dünyayla iletişim kurar ve olgunlaşır. Öte yandan sınırsız bir anne şefkati, çocuğun kişilik gelişiminde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Annenin, her hâl ve koşulda çocuğuna sınırsız şefkat sunması, onu haksız olduğu durumlarda dahi yargulamaktan imtina etmesi, çocuğun id-ego-süperego dengesini sekteye uğratar. İd’in ön plana çıkmasına ve süperegonun gelişmemesine yol açar. Freud (2010) Ancak incelenen

eserlerde anne şefkati, abartılı olsa bile, olumlu bir özellik olarak vurgulanır ve çocuğun kişilik gelişimini engellemez.

Olumlu özellikler kapsamında incelenen eserlerde, genellikle anneler, kendilerini eşlerine ve çocuklarına adanmışlardır. Çocukları uğruna kadınlık gururundan, evinin konforundan, kariyerinden ve hatta hayatından vazgeçen anneler; “genetik kodlarla kendilerine aktarılan bilgilere, toplumun yüklediği ve kendilerinin benimsediği rollere” uygun davranmışlardır. (Frankl, 1992, s. 21.) Eserlerdeki anneler, hayal kırıklığına uğrasalar ve gizli tatminsizlikler yaşasalar dahi durumlarından şikâyet etmezler; zira ‘olması gerekeni yapan’ insanların iç huzuruna erişmişlerdir. Çocukları için yaşayan anneler, onlar tarafından takdir edilir ve hayranlıkla anılırlar.

Bu kategorideki eserlerin bir kısmında, “cennetin, annelerin ayakları altında” olduğu vurgulanmış ve annelere “melek” sıfatı yakıştırılmıştır. Annelerine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getiren çocuklar, Allah katında kutlu bir mertebeye eriştiklerini düşünerek manevî tatmin duygusu yaşarlar. Bu tür eserlerde “anneyi üzen çocukların pişmanlıkları” da ele alınır. Ebeveynlerini üzen çocuklar, daha sonra yaptıklarından pişman olarak kutsiyet atfettikleri annelerinin gönlünü almaya çalışırlar ki bu doğru bir yaklaşımdır. Öte yandan birkaç eserde, hayatı anlamlı kılma ihtiyaçlarını, kendilerini kayıtsız şartsız annelerine adanarak karşılamaya çalışan çocuklar yer alır. Bu durum, bireysel olarak kendini var etmeyi başaramamış insanlar için sağlıklı bir tutum değildir. Hayata böyle bakan kişiler, kendilerini adadıkları annelerinin, hayatlarından çıkmaları halinde büyük bir boşluğa düşerler. Frankl (1992, s. 45.) Bu konuyu işleyen eserlerde, kendini adama durumu “olumlu”; adanılan kişinin gitmesiyle “vefasızlık” olarak değerlendirilmiştir. Çocuk, kendini adadığı annesinin iş, aşk, hastalık, kariyer vb. sebeplerle kendinden uzaklaşması hâlinde annesini suçlar ve bunalıma girer. Freudvari bir anlayışla değerlendirilirse bu duygunun çıkış noktası, “bireyin bilinçaltında ana rahmine ve özüne dönme isteği”dir. Freud’a göre anksiyete (kaygı, korku, gerilim, sıkıntı hali), “yaşanılan bir tehlikeye karşı ortaya çıkan ilk tepki” ile öğrenilir ve bu travma hayat boyu yeniden canlandırılır. Doğum, bu travmaların ilk örneğidir. Güvenli ve sıcak anne rahminden çıkıp dünyayla tanışan çocuk, kendini tehlikede hisseder. Jung (2010) Doğumla kendini karmaşık bir düzenin içinde bulan çocuk, Freud’a göre bir “çaresizlik hissi” yaşar. Annesiyle yekvücut olan bebek zamanla kendini annesinden ayrı bir varlık olarak algılamaya başlar ve annesini kaybetme korkusu geliştirir. (Freud, 2010, s. 67.) Konunun işlendiği eserlerde, bireyin kendi varoluşunu bir başkasının varlığı üzerine kurmasının sağlıksızlığından ziyade uzaklaşan kişinin vefasızlığı ve geriye kalan kişide yarattığı travma vurgulanır.

Annelerin ruh halleriyle ilgili tespitler

(Ahmet Lütfi Kazancı, Üvey anne. İpek Ongun, Lütfen Beni anla anne.)

Bu kategoride incelenen eserlerin genelinde üvey annelik işlenir. Bu eserlerdeki üvey anneler çocuklara gerçek birer anne gibi davranırlar. Buna karşın çocuklar onlara önyargılıdır. Davranışlarının samimi olduğunu kanıtlamak adına fazla çaba sarf etmek zorunda kalabilirler. Freud’a göre babasına büyük bir sevgi besleyen bir kız çocuğu ve öz annesine bağlı bir erkek çocuğu için üvey anne rakip olarak algılanabilir. Freud (2010)

Bu kapsamdaki eserlerde, çocukların annelerinden beklentilerine de yer verilir. “Kendi fikirlerine ve seçimlerine saygı duyulması, kendilerine talepkâr davranılmaması, annenin daha az titiz olması, çocuğuna daha az müdahale etmesi ve çocuklarını bir an evvel evlendirme fikrinden vazgeçmesi” şeklinde sıralanan bu beklentilerin çoğu karşılanmamaktadır ve bu durum onları ebeveynlerinden uzaklaştırır. Bu eserlerde ebeveynlere, gençlere daha toleranslı olmaları konusunda mesaj verilmektedir.

Anneye atfedilen olumsuz özellikler

(Raif Cilasan, Bir annenin feryadı. H. Rezan Gülseren, Annemin elleri büyüktü.)

Bu kategoride incelenen eserlerin genelinde annelerinin kişiliğini eleştiren çocuklar söz konusudur. Mesleğine bağlı, kariyerinde yükselmek için çaba sarf eden veya başka birisine âşık olup eşinden ayrılan anne, çocukları tarafından acımasızca eleştirilir. Modern kadına karşı geleneksel kadın modelinin idealleştirildiği eserlerde, toplumsal koşullara uygun sonlar tercih edilerek anne, eşi ve çocukları için yaşamak durumunda bırakılmıştır. Bunun aksi olan durumlardaysa kadın ya ailesi tarafından ağır eleştirilere maruz kalmış ya da mutsuzluğa mahkûm olmuştur. Kadınların kamusal alanda var olabilme koşullarının, öncelikle eş ve çocuklarına karşı görevlerini eksiksiz yerine getirmeleri olduğu vurgulanmıştır. Kendi başına varoluş problemini çözemeyen ve hayatına anlam katamayan birey, ruhsal bir boşluğa düşer. Bu boşluk içerisinde anlam ihtiyacını, ancak başkaları için yaşamakla giderebileceğini düşünür.

Sonuç

Kadın, yüzyıllar boyunca evinin sınırları arasında kalmıştır. Eğitimi önemsenmemiş ev işi, çocuk bakımı gibi işlerle görevlendirilmiştir. Kadınların belli süreçler içinde hukukî haklarını elde etmelerine ve toplumda önemli konumlara sahip olmalarına karşın geleneksel anlayış, onları evin içinde kalmaya ve toplumun onayladığı anne rolünü üstlenmeye yöneltir. Siyasal ve ekonomik yapı, tüketim toplumunu oluşturacak biçimde değişirken kadınların böyle bir yapı içinde, daha çok tüketim alanında yer aldıkları görülür. Özel sermayenin güçlendiği, yeni zenginlerin olduğu, tüketim alışkanlıklarının oturduğu bu dönemde kadının çalışmasına gerek yoktur. O, “evinde oturmalı babasının ya da kocasının servetini sergilemeli, hanım hanımcık olmalıdır.” Yılmaz (2010, s. 195.) Dönem romanları da kadını bu perspektiften gören ve gösteren konular işler. Kadın başarı, yenilgi, dayanışma ve düşmanlığın kol gezdiği erkek dünyasında duyguların, sevginin ve düzenin temsilcisi olarak görülür. Kadının görevi, evini sıcak bir aile ortamına dönüştürmektir ve bunu evden uzaklaşmadan gerçekleştirmeye çalışır.

Cumhuriyet’in ilanı ve Medeni Kanun’un kabulü ile Türkiye’de, kadınlarla ilgili hukukî ve siyasî düzenlemeler başlamıştır. Yasalar önünde kadın ve erkek eşit vatandaşlık haklarına sahiptir. Ancak kâğıt üzerindeki eşitlik ilkesine karşın mevcut ekonomik ve kültürel koşullar bu ilkenin kısmî olarak uygulanmasına yol açmaktadır. Eğitimsiz ve mesleksiz kadınlar maddî bağımsızlıklarını kazanamadıklarından dolayı erkeklerin bakımına muhtaç kalmaktadırlar. Bu nedenle toplumun çoğunluğu kadına, “eş”, “anne” ve “ev hanımı” rolü biçerek kadını, “ucuz emek” ve “ücretsiz aile işçisi” olarak görür. Caporal (1987, s. 28.) Bu durum edebiyata, sinemaya, görsel ve yazılı medyaya da bu şekilde yansımıştır. Kadınların, eş ve anne olmanın getirdiği sorumlulukları aksatmayacak şekilde iş hayatına atılmaları desteklenmiştir. İyi eş ve iyi anne modeli, cinsiyet rollerine uygun kalıp yargılarla belirlenmiştir. Dışarıda çalışmak yerine evinde kalmayı tercih eden kadınlar, “çocuk bakımını ve eşlerine olan görevlerini aksatmamaları, ev düzenlerini korumaları ve işyerinde yabancı erkeklerle bir arada olmamaları” gibi nedenlerle mazur görülmüştür.

İncelenen eserlerdeki kadınlara, kendilerini eş ve çocuklarına adanmış durumda iyi anne olacakları; iyi anne olduklarında da mutluluk ve saygınlık kazanacakları fikri dayatılmıştır. Eserlerdeki anneler, kendilerine toplum ve çoğunlukla da toplumun erkek bireyleri tarafından yüklenen bu görevleri benimsemişlerdir. Kendini gerçekleştirme ideali ve kariyer hedefi olup hayallerinin peşinden giden kadınlarsa genellikle hüsrana uğramışlardır. Annelik ve bireysel var oluşun bir arada olması mümkün değilmiş gibi yansıtılan eserlerde, bu ikisini dengede tutabilen kadın çok azdır. Kadın ya mesleğini seçip evini ihmal eder ya da “doğru yolu” seçerek var oluşunu evde sürdürür. Az sayıda eser, kariyer sahibi olmasına

rağmen çalışmamayı seçen kadınları eleştirir. (Rıza Yetim, Küçük anne ve Nur Orhan, Üzgünüm annem.)

Edebiyat, halkı aydınlatmada önemli bir rol üstlenir. Bu bağlamda edebî ürünlerde, kadına daha doğru bir perspektiften bakılması için gerekli vurgunun yapılması önem taşır. Toplumlar, çocuğun yetiştirilmesi için anneye ihtiyaç duyar ve ancak kendini gerçekleştirmiş bir birey, topluma faydalı çocuklar yetiştirir. Bu koşullarda oluşmaya başlayan annelik idealinin, kitle iletişim araçları ve özellikle edebiyatla vurgulanması önemlidir.

Kaynakça

- Altındal, A. (1997). *Türkiye 'de kadın*. İstanbul: Havass Yayınları.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Caporal, B. (1987). *Kemalizmde ve Kemalizm sonrasında Türk kadını*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Connel, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Doğramacı, E. (1992). *Türkiye 'de kadının dünü ve bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Ecevit, Y. Ecevit, M. Ayata, A. Gölgelioglu, Ö. Göğüş Tan, M. Kurdoğlu, A. Karkiner, N. Uygur, G. Çağlar, F. İ. ve Durakbaşa, A. (2011). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisine başlangıç: Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Y. Ecevit, N. Karkiner (Ed.). 2307, 2-27. İstanbul: Anadolu Üniversitesi.
- Frankl, V. E. (1992). *İnsanın anlam arayışı*. (S. Budak, Çev.). Ankara: Öteki.
- Frankl, V. E. (2003). *Duyulmayan anlam çılgılığı*. (S. Budak, Çev.). Ankara: Öteki.
- Freud, S. (2010). *Psikanaliz üzerine*. (A. Öneş, Çev.). İstanbul: Say.
- Jung, C. G. (2010). *İnsan ruhuna yöneliş*. (E. Büyükinel, Çev.). İstanbul: Say.
- Koçer, H. A. (1972). Türkiye'de kadın eğitimi. *AÜ-Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 1 (5), 81-124.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. *ÇTTAD*, IX (20-21), 191-212.
- Çalışma İçin İncelenen Eserler:**
- Akat, K. (2010). *Annemin çocukları*. İstanbul: YFK Yayınları.
- Kaliç, S. (2017). *Annemsin sen benim*. İstanbul: Neden Kitap.
- Cilasun, R. (2010). *Bir annenin feryadı*. İstanbul: Ebru Yayınları.
- Ertuğrul, H. (2011). *Beni bir annem sevmiş*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Gülseren, H. R. (2011). *Annemin elleri büyüktü*. İstanbul: Gök Kitap.
- Güngör, N. (2002). *Benim annem güzel annem*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Kaya, G. (2011). *Bir annenin kaleminden Mamak Cezaevi'nden oğula mektuplar*. İstanbul: İlya Yayınları.
- Kazancı, A. L. (2011). *Üvey anne*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Köseoğlu, H. (2014). *Seni özledim anne*. İstanbul: Şimşek Yayınları.
- Mağden, P. (2012). *Biz kimden kaçıyorduk anne?* İstanbul: Everest Yayınları.
- Ongun, İ. (2014) *Lütfen beni anla anne*. İstanbul: Artemis Yayınları.
- Orhan, N. (2014). *Üzgünüm annem*. İstanbul: Türdav Yayınları.
- Su, H. (2015). *Ana üşümesi*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Şirin, U. (2013). *Anne tut elimi*. İstanbul: Kırmızıkedici Yayınları.
- Tırıl, Z. (2000). *Odalarda annem Yok*. İstanbul: Can Yayınları.
- Yamaner, S. (2004). *Anne de bana*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Yetim, R. (2009). *Küçük anne*. İstanbul: Etki Yayınları.